JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH
Volume 4, Issue 9, October-November 2026 Online ISSN: 3030-3508
https://spaceknowladge.com

O‘ZBEKISTON BANK-MOLIYA TIZIMIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA NOBANK KREDIT TASHKILOTLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Muxammadiyev Kamoliddin G’ulimiddinovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Bank ishi" kafedrasi o'qituvchisi
Aminboyev Mashhurbek Anvar o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis intituti Bank-moliya fakulteti BI-324 guruh talabasi

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:
Received:06.11.2026
Revised: 07.11.2026
Accepted:08.11.2026

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:
bank-moliya tizimi, nobank kredit tashkilotlari, raqobatbardoshlik, moliyaviy xizmatlar bozori, mikromoliya tashkilotlari, lombardlar, faktoring, moliyaviy inklyuzivlik, raqamli moliyaviy xizmatlar, kredit resurslari, iqtisodiy mexanizmlar, moliyaviy barqarorlik.

АННОТАЦИЯ:

Mazkur maqolada O‘zbekiston bank-moliya tizimida raqobatbardoshlikni oshirishda nobank kredit tashkilotlarining o‘rni va ahamiyati hamda ularni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Xususan, mikromoliya tashkilotlari, lombardlar, faktoring va boshqa nobank moliyaviy institutlar faoliyatining moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobat muhitiga ta’siri, aholining hamda kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, nobank kredit tashkilotlari faoliyatini takomillashtirishda huquqiy-me’yoriy tartibga solish, moliyaviy resurslar bazasini mustahkamlash, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xizmatlar sifatini oshirish va risklarni samarali boshqarish kabi iqtisodiy mexanizmlarning ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot yakunida O‘zbekiston bank-moliya tizimida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirish va nobank kredit tashkilotlari faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan..

KIRISH

Bugungi globallashuv va moliyaviy integratsiya jarayonlari sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ko‘p jihatdan moliya tizimining samaradorligi, raqobatbardoshligi va moliyaviy xizmatlarning ommabopligiga bog‘liq. Ayniqsa, bank-moliya tizimida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, moliyaviy xizmatlar ko‘lamini kengaytirish hamda aholining turli qatlamlari va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy

resurslardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish muhim iqtisodiy vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonda nafaqat tijorat banklari, balki nobank kredit tashkilotlari ham muhim o‘rin egallaydi. An’anaviy bank xizmatlari bilan bir qatorda mikromoliya tashkilotlari, lombardlar, faktoring tashkilotlari va boshqa nobank moliyaviy institutlarning rivojlanishi moliyaviy xizmatlar bozorida muqobil moliyalashtirish manbalarini shakllantiradi. Ushbu tashkilotlar, ayniqsa, bank kreditlaridan foydalanishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladigan kichik biznes subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar va aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada moliyaviy vositachilik tizimi diversifikatsiyalanib, kredit xizmatlari bozorida raqobat kuchayadi hamda moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi. O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda bank-moliya tizimini isloh qilish, moliyaviy xizmatlar bozorini liberallashtirish va nobank kredit tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, 2022-yil 20-aprelda qabul qilingan O‘RQ-765-sonli “Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun ushbu sohaning huquqiy asoslarini mustahkamlashda muhim bosqich bo‘ldi. Mazkur qonunchilik asosida nobank kredit tashkilotlari faoliyatini tartibga solish, ularning xizmat turlarini kengaytirish va moliyaviy xizmatlar bozoridagi ishtirokini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. Shu bilan birga, nobank kredit tashkilotlari faoliyatini rivojlantirish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, moliyaviy resurslar bazasining cheklanganligi, kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati, raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, moliyaviy xizmatlar narxi va sifati o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash hamda iste’molchilar huquqlarini himoya qilish masalalari dolzarb hisoblanadi. Ushbu muammolarni hal etish nobank kredit tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan birga, butun bank-moliya tizimining barqarorligi va raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekiston bank-moliya tizimida raqobatbardoshlikni oshirishda nobank kredit tashkilotlarining iqtisodiy o‘rni va ahamiyatini aniqlash, ularning faoliyatini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillarni tahlil qilish hamda samarali iqtisodiy mexanizmlarni taklif etishdan iborat. Tadqiqot doirasida nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlar bozoridagi ishtiroki, tijorat banklari bilan raqobat va hamkorlik munosabatlari, raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari hamda faoliyat samaradorligini oshirish yo‘nalishlari o‘rganiladi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, ishlab chiqiladigan taklif va tavsiyalar nobank kredit tashkilotlari faoliyatini takomillashtirish, moliyaviy xizmatlar bozorida raqobat muhitini kuchaytirish, kichik biznes va aholi uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish hamda O‘zbekiston bank-moliya tizimining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bank-moliya tizimida raqobatbardoshlikni oshirish va nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirish masalalari xalqaro iqtisodiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy tadqiqotlarda, asosan, nobank moliyaviy institutlarning moliya bozoridagi o‘rni, moliyaviy vositachilikni diversifikatsiyalash, kredit xizmatlari bozorida raqobatni kuchaytirish hamda aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Jahon banki tomonidan 2016-yilda chop etilgan “Global Financial Development Report” doirasidagi “Non-bank Financial Institution” tadqiqotida nobank moliyaviy institutlarning moliya tizimidagi iqtisodiy vazifalari tahlil qilingan. Unda nobank tashkilotlar tijorat banklarini moliyaviy xizmatlar ko‘rsatishda to‘ldiruvchi institutlar sifatida baholanib, ular bank xizmatlariga muqobil takliflar yaratishi, muayyan mijozlar guruhlariga ixtisoslashishi va moliyaviy xizmatlar bozorida raqobatni kuchaytirishi ta’kidlangan. Shuningdek, nobank moliyaviy institutlarning rivojlanishi moliyaviy vositachilik manbalarini diversifikatsiyalash orqali iqtisodiy tizimning turli moliyaviy xatarlarga nisbatan barqarorligini oshirishi mumkinligi asoslab berilgan. Shu bilan birga, samarali tartibga solish mexanizmlari mavjud bo‘lmagan sharoitda bunday tashkilotlar moliyaviy tizimdagi zaifliklarni kuchaytirishi mumkinligi ham qayd etilgan. Adolfo Barajas, Thorsten Beck va Mohammed Belhaj tomonidan Xalqaro valyuta jamg‘armasi uchun tayyorlangan “Financial Inclusion: What Have We Learned So Far? What Do We Have to Learn?” nomli tadqiqotda moliyaviy inklyuzivlikning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati o‘rganilgan. Mualliflar moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda institutsional omillar, moliyaviy infratuzilma va raqobat muhitining ahamiyatini tahlil qilgan. Tadqiqotda moliyaviy inklyuzivlikni oshirish uchun faqat xizmatlar sonini ko‘paytirish emas, balki moliyaviy xizmatlardan foydalanishga to‘sqinlik qiluvchi iqtisodiy va institutsional cheklovlarni kamaytirish zarurligi ta’kidlangan. Ushbu yondashuv nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirish masalasini faqat yangi moliyaviy institutlarni tashkil etish bilan cheklamasdan, ularning xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish nuqtayi nazaridan ham o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Armand P. Fouejieu, Anta Ndoye va Tetyana Sydorenko tomonidan tayyorlangan “Unlocking Access to Finance for SMEs: A Cross-Country Analysis” nomli tadqiqotda kichik va o‘rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlariga ta’sir etuvchi omillar turli mamlakatlar misolida tahlil qilingan. Mualliflar moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobat, kredit axborot tizimlari, huquqiy muhit, iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy nazorat sifatini tadbirkorlik subyektlarining moliyalashtirish imkoniyatlarini belgilovchi muhim omillar sifatida ko‘rsatgan. Mazkur tadqiqot nobank kredit tashkilotlari faoliyatini rivojlantirish orqali kichik biznes uchun muqobil moliyalashtirish manbalarini kengaytirish zarurligini asoslashda muhim nazariy ahamiyatga ega. Shahadat Hossain, Jeremy Galbreath, Mostafa

Monzur Hasan va Trond Randøy tomonidan “Does Competition Enhance the Double-Bottom-Line Performance of Microfinance Institutions?” nomli ilmiy maqolada mikromoliya tashkilotlari faoliyatiga raqobatning ta’siri empirik jihatdan o‘rganilgan. Tadqiqot 59 mamlakatdagi 1 139 ta mikromoliya tashkilotining 2005–2014-yillardagi faoliyatiga oid ma’lumotlarni qamrab olgan. Mualliflar raqobat mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy barqarorligi va xizmatlar qamroviga turlicha ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini aniqlagan. Xususan, raqobatning kuchayishi ayrim tashkilotlarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir qilishi, biroq moliyaviy xizmatlarning chuqurroq va ehtiyojmand mijozlar qatlamiga yetib borishiga yordam berishi mumkinligi qayd etilgan. Ushbu xulosa nobank kredit tashkilotlari o‘rtasidagi raqobatni rivojlantirishda moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy samaradorlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhimligini ko‘rsatadi. Shuningdek, CGAP tashkilotining 2025-yil dekabr oyida e’lon qilingan “Competition for Financial Inclusion: A Conceptual Framework” nomli tadqiqotida moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirishda raqobat muhitining o‘rni va uni shakllantirishning institutsional mexanizmlari yoritilgan. Unda moliyaviy xizmatlar bozoriga yangi ishtirokchilarning kirib kelishi, litsenziyalash talablari, moliyaviy infratuzilma, raqamli texnologiyalar va iste’molchilar huquqlarini himoya qilish masalalari o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilingan. Tadqiqotda samarali raqobatni shakllantirish uchun bozor ishtirokchilari sonini ko‘paytirishning o‘zi yetarli emasligi, balki barcha ishtirokchilar uchun teng va shaffof sharoit yaratish zarurligi ta’kidlangan. O‘zbekiston bank-moliya tizimida nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirishning huquqiy va iqtisodiy asoslari, avvalo, 2022-yil 20-apreldagi O‘RQ-765-sonli “Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to‘g‘risida”gi Qonunda belgilangan. Ushbu qonun nobank kredit tashkilotlarining faoliyat yuritish tartibi, mikromoliyalashtirish xizmatlari, ularni tashkil etish va davlat tomonidan tartibga solishning asosiy qoidalarini belgilab beradi. Mazkur huquqiy hujjat nobank kredit tashkilotlarining moliya bozoridagi institutsional o‘rnini mustahkamlash hamda ularning faoliyatini rivojlantirish uchun muhim normativ asos hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil uchun Moliyaviy barqarorlik sharhida nobank moliya sektori, jumladan, nobank kredit tashkilotlarining aktivlari, kredit portfeli va moliyaviy barqarorligiga oid ko‘rsatkichlar tahlil qilingan. Hisobotga ko‘ra, 2024-yil yakunida nobank moliya sektori aktivlarining yalpi ichki mahsulotga nisbati 1,7 foizni tashkil etgan. Shu bilan birga, nobank kredit tashkilotlari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmining yillik o‘sish sur’ati 63 foizga yetgan. Ushbu ko‘rsatkichlar nobank kredit tashkilotlari faoliyatida o‘sish tendensiyasi mavjudligini, biroq ularning moliya tizimidagi ulushi hali nisbatan kichik ekanligini ko‘rsatadi. Bu esa mazkur sektorning iqtisodiy salohiyatidan to‘liq foydalanish, moliyaviy resurslar bazasini kengaytirish va raqobatbardosh xizmatlarni rivojlantirish zarurligini anglatadi.

Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar va normativ-huquqiy hujjatlarda nobank

kredit tashkilotlarining moliya tizimidagi o‘rni, moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirish, raqobat muhitini rivojlantirish va kichik biznesni moliyalashtirish masalalari turli jihatlardan yoritilgan. Biroq O‘zbekiston sharoitida nobank kredit tashkilotlarining tijorat banklari bilan raqobat va hamkorlik munosabatlarini uyg‘unlashtirish, ularning moliyaviy resurslar

bazasini mustahkamlash, raqamli xizmatlarni kengaytirish hamda risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalarini yaxlit iqtisodiy yondashuv asosida tadqiq etish zarurati mavjud. Mazkur maqola aynan shu yo‘nalishdagi masalalarni o‘rganishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda O‘zbekiston bank-moliya tizimida raqobatbardoshlikni oshirishda nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini o‘rganish uchun bir qator ilmiy-tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiyalash, taqqoslash, iqtisodiy-statistik tahlil, dinamik tahlil, guruhlash, induksiya va deduksiya usullari qo‘llanildi. Ushbu usullar nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlar bozoridagi o‘rnini, rivojlanish tendensiyalarini va banklar bilan raqobat munosabatlarini kompleks baholash imkonini berdi.

Tizimli yondashuv usulidan O‘zbekiston bank-moliya tizimining tarkibiy qismlari, jumladan, tijorat banklari, mikromoliya tashkilotlari, lombardlar va boshqa nobank kredit tashkilotlari o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni o‘rganishda foydalanildi. Ushbu usul orqali nobank kredit tashkilotlarining alohida faoliyatini emas, balki ularning butun moliya tizimiga ta’siri, moliyaviy vositachilikdagi o‘rni va raqobat muhitini shakllantirishdagi ahamiyati yaxlit tizim sifatida baholandi.

Taqqoslash usuli nobank kredit tashkilotlari va tijorat banklarining moliyaviy xizmatlari, kreditlash shartlari, mijozlarga xizmat ko‘rsatish imkoniyatlari hamda faoliyat yo‘nalishlarini qiyosiy o‘rganishda qo‘llanildi. Shuningdek, mikromoliya tashkilotlari, lombardlar va faktoring tashkilotlarining o‘zaro farqli jihatlarini aniqlash orqali ularning moliya bozoridagi ixtisoslashuvi va raqobat ustunliklari baholandi.

Iqtisodiy-statistik tahlil usuli O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma’lumotlari asosida nobank kredit tashkilotlari soni, aktivlari, kredit portfeli va moliyaviy natijalarini o‘rganishda foydalanildi. Mazkur usul orqali nobank kredit tashkilotlari faoliyatining miqdoriy ko‘rsatkichlari tahlil qilinib, ularning bank-moliya tizimidagi ulushi va iqtisodiy ahamiyatini baholashga e’tibor qaratildi.

Dinamik tahlil usuli nobank kredit tashkilotlarining ma’lum davrlar davomida rivojlanish tendensiyalarini aniqlash maqsadida qo‘llanildi. Xususan, tashkilotlar soni, kredit ajratish hajmi va aktivlarining yillar kesimidagi o‘zgarishi o‘rganilib, sohadagi o‘sish yoki pasayish holatlari baholandi. Bu orqali nobank kredit tashkilotlari sektorining rivojlanish sur’atlari va istiqbolli yo‘nalishlarini aniqlash imkoniyati yaratildi.

Guruhlash usulidan nobank kredit tashkilotlarini faoliyat yo‘nalishlari va ko‘rsatadigan moliyaviy xizmatlari bo‘yicha tasniflashda foydalanildi. Jumladan, mikromoliya tashkilotlari, lombardlar, faktoring tashkilotlari va boshqa moliyaviy institutlar alohida guruhlarga ajratilib, ularning iqtisodiy vazifalari hamda moliyaviy xizmatlar bozoridagi o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganildi.

Induksiya va deduksiya usullari tadqiqot natijalarini umumlashtirish hamda nazariy xulosalar ishlab chiqishda qo‘llanildi. Induksiya usuli orqali alohida nobank kredit tashkilotlari faoliyatiga oid ma’lumotlar asosida butun sektorning rivojlanish holati bo‘yicha umumiy xulosalar shakllantirildi. Deduksiya usuli yordamida esa moliya bozorida raqobat, moliyaviy inklyuzivlik va moliyaviy barqarorlikka oid umumiy nazariy qoidalar O‘zbekiston nobank kredit tashkilotlari faoliyati misolida tahlil qilindi.

Shuningdek, **ilmiy abstraksiyalash usuli** yordamida nobank kredit tashkilotlari rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy iqtisodiy omillar ajratib olindi hamda ikkinchi darajali omillardan farqlangan holda ularning raqobatbardoshlikka ta’siri o‘rganildi. Mazkur yondashuv asosida moliyaviy resurslar bazasini kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, risklarni boshqarish, huquqiy tartibga solishni takomillashtirish va xizmatlar sifatini oshirish kabi ustuvor iqtisodiy mexanizmlar belgilab olindi. Umuman olganda, tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar o‘zaro uyg‘unlikda foydalanilib, nobank kredit tashkilotlarining O‘zbekiston bank-moliya tizimidagi o‘rnini, rivojlanish holatini va raqobatbardoshlikka ta’sirini har tomonlama o‘rganishga xizmat qildi. Olingan tahliliy natijalar asosida sohani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

TADQIQOT NATIJALARI

O‘zbekiston bank-moliya tizimida nobank kredit tashkilotlarining rivojlanish holatini baholash shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mazkur sektorning institutsional tarkibi va moliyaviy xizmatlar ko‘lami kengayib bormoqda.

Nobank kredit tashkilotlari faoliyatining rivojlanishi moliya bozorida muqobil kreditlash manbalarini shakllantirish, aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish va tijorat banklari bilan raqobat muhitini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot davomida iqtisodiy-statistik va dinamik tahlil usullaridan foydalanib, O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan kredit tashkilotlari tarkibidagi o‘zgarishlar o‘rganildi. Markaziy bankning 2024-yilgi yillik hisobotida keltirilgan ma’lumotlar asosida quyidagi natijalar shakllantirildi.

1- jadval. O‘zbekiston Respublikasida kredit tashkilotlari sonining o‘zgarishi

Kredit tashkilotlari	01.01.2024-yil	01.01.2025-yil	O‘zgarish
Tijorat banklari	35	36	+1
Nobank kredit tashkilotlari	169	193	+24

Shundan: mikromoliya tashkilotlari	84	100	+16
Lombardlar	84	92	+8
Ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti	1	1	0
Jami kredit tashkilotlari	**204**	**229**	**+25**

Kredit tashkilotlari
01.01.2024-yil
01.01.2025-yil
O‘zgarish
Tijorat banklari
35
36
+1
Nobank kredit tashkilotlari
169
193
+24
Shundan: mikromoliya tashkilotlari
84
100
+16
Lombardlar
84
92
+8
Ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti
1
1
0
Jami kredit tashkilotlari
204
229
+25

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yilgi yillik hisoboti asosida

tuzilgan.

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, 2024-yil davomida nobank kredit tashkilotlari soni 169 tadan 193 taga yetib, 24 taga yoki 14,2 foizga oshgan. Xususan, mikromoliya tashkilotlari soni 84 tadan 100 taga, lombardlar soni esa 84 tadan 92 taga ko‘paygan. Shu davrda tijorat banklari soni 35 tadan 36 taga oshgan. Demak, mazkur davrda nobank kredit tashkilotlari sonining o‘sish sur’ati tijorat banklari sonining o‘sish sur’atidan yuqori bo‘lgan. Ushbu holat nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlar bozoridagi ishtiroki kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Biroq tashkilotlar sonining ortishi o‘z-o‘zidan raqobatbardoshlikning oshganligini anglatmaydi. Buning uchun ularning aktivlari, kreditlash hajmi, xizmatlar sifati, mijozlar qamrovi va moliyaviy barqarorligi ham baholanishi lozim. Nobank kredit tashkilotlarining rivojlanish dinamikasini chuqurroq baholash maqsadida ularning kreditlash faoliyati ham o‘rganildi. Markaziy bankning 2025-yil yakunlari bo‘yicha moliyaviy sharhida keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra, mikromoliya tashkilotlari va lombardlar tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi sezilarli darajada oshgan.

2- jadval. Mikromoliya tashkilotlari va lombardlar tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi *(mlrd so‘mda)*

Tashkilot turi	2024-yil	2025-yil	O‘sish sur’ati
Mikromoliya tashkilotlari	14 396	28 926	100,9 %
Lombardlar	1 811	2 907	60,5 %
Jami	**16 207**	**31 833**	**96,4 %**

Tashkilot turi
2024-yil
2025-yil
O‘sish sur’ati
Mikromoliya tashkilotlari
14 396
28 926
100,9 %
Lombardlar
1 811
2 907
60,5 %
Jami
16 207

31 833
96,4 %

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yil yakuni bo‘yicha mikromoliya tashkilotlari va lombardlar moliyaviy holati sharhi asosida tuzilgan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2025-yilda mikromoliya tashkilotlari va lombardlar tomonidan ajratilgan kreditlarning umumiy hajmi 31,8 trillion so‘mni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich 2024-yildagi 16,2 trillion so‘mga nisbatan qariyb 96,4 foizga yuqori. Ayniqsa, mikromoliya tashkilotlari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi ikki baravarga yaqin oshib, 28,9 trillion so‘mga yetgan. Lombardlar kreditlash hajmi esa 1,8 trillion so‘mdan 2,9 trillion so‘mga ko‘paygan. Kreditlash tarkibida mikromoliya tashkilotlarining ulushi 91 foizni, lombardlarning ulushi esa 9 foizni tashkil etgan. Bu esa nobank kredit tashkilotlari sektorida mikromoliya tashkilotlari asosiy moliyaviy vositachi sifatida faoliyat yuritayotganini ko‘rsatadi. Mazkur o‘sish aholining kichik miqdordagi kreditlarga bo‘lgan talabini qondirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda ushbu tashkilotlarning ahamiyati ortib borayotganidan dalolat beradi.

Shuningdek, Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda nobank kredit tashkilotlari tomonidan ko‘rsatilgan xizmatlarning 97 foizi jismoniy shaxslarga,
3 foizi esa yuridik shaxslarga to‘g‘ri kelgan. Bu holat mazkur tashkilotlar faoliyatida jismoniy shaxslar asosiy mijozlar segmentini tashkil etishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish nobank kredit tashkilotlari rivojlanishining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqotning navbatdagi bosqichida taqqoslash usulidan foydalanib, tijorat banklari va nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlar bozoridagi faoliyati o‘rganildi. Bunda ularning asosiy xizmat yo‘nalishlari, moliyalashtirish imkoniyatlari, mijozlar segmenti va iqtisodiy vazifalari qiyosiy tahlil qilindi.

3- jadval. Tijorat banklari va nobank kredit tashkilotlari faoliyatining qiyosiy tahlili

Taqqoslash mezonlari	Tijorat banklari	Nobank kredit tashkilotlari
Asosiy faoliyat yo‘nalishi	Depozitlar, kreditlar, hisob-kitob va boshqa bank xizmatlari	Mikromoliyalashtirish, mikroqarzlar, lombard xizmatlari va boshqa maxsus moliyaviy xizmatlar
Moliyalashtirish manbalari	Depozitlar, banklararo qarzlar, kapital va boshqa resurslar	O‘z mablag‘lari, jalb qilingan qarz mablag‘lari va qonunchilikda ruxsat etilgan boshqa manbalar
Mijozlar segmenti	Jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va davlat	Aholi, yakka tartibdagi tadbirkorlar va kichik biznes subyektlari

	tashkilotlari	
Kreditlash xususiyati	Iste’mol, ipoteka, avtokredit, biznes va boshqa kreditlar	Mikroqarzlar, mikrokreditlar va boshqa qonunchilikda belgilangan moliyaviy xizmatlar
Faoliyat ko‘lami	Keng qamrovli universal bank xizmatlari	Ixtisoslashgan va muayyan moliyaviy ehtiyojlarga yo‘naltirilgan xizmatlar
Raqamli xizmatlar	Mobil banking, internet banking, onlayn to‘lov va kredit xizmatlari	Onlayn mikroqarz, masofaviy ariza va raqamli kreditlash xizmatlari
Moliya bozoridagi vazifasi	Moliyaviy vositachilik va to‘lov tizimining asosiy ishtirokchisi	Muqobil moliyalashtirish manbalarini yaratish va moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish

Taqqoslash mezonlari
Tijorat banklari
Nobank kredit tashkilotlari
Asosiy faoliyat yo‘nalishi
Depozitlar, kreditlar, hisob-kitob va boshqa bank xizmatlari
Mikromoliyalashtirish, mikroqarzlar, lombard xizmatlari va boshqa maxsus moliyaviy xizmatlar
Moliyalashtirish manbalari
Depozitlar, banklararo qarzlar, kapital va boshqa resurslar
O‘z mablag‘lari, jalb qilingan qarz mablag‘lari va qonunchilikda ruxsat etilgan boshqa manbalar
Mijozlar segmenti
Jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va davlat tashkilotlari
Aholi, yakka tartibdagi tadbirkorlar va kichik biznes subyektlari
Kreditlash xususiyati
Iste’mol, ipoteka, avtokredit, biznes va boshqa kreditlar
Mikroqarzlar, mikrokreditlar va boshqa qonunchilikda belgilangan moliyaviy xizmatlar
Faoliyat

ko‘lami	
Keng qamrovli universal bank xizmatlari	
Ixtisoslashgan va muayyan moliyaviy ehtiyojlarga yo‘naltirilgan xizmatlar	
Raqamli xizmatlar	
Mobil banking, internet banking, onlayn to‘lov va kredit xizmatlari	
Onlayn mikroqarz, masofaviy ariza va raqamli kreditlash xizmatlari	
Moliya bozoridagi vazifasi	
Moliyaviy vositachilik va to‘lov tizimining asosiy ishtirokchisi	
Muqobil moliyalashtirish manbalarini yaratish va moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish	

Manba: muallif tomonidan tijorat banklari va nobank kredit tashkilotlari faoliyatining umumiy xususiyatlari asosida tuzilgan.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko‘ra, tijorat banklari va nobank kredit tashkilotlari moliyaviy xizmatlar bozorida turli funksiyalarni bajaradi. Tijorat banklari universal bank xizmatlarini ko‘rsatish, depozitlarni jalb qilish va to‘lov hisob-kitoblarini amalga oshirishda asosiy o‘rinni egallasa, nobank kredit tashkilotlari muayyan moliyaviy ehtiyojlarga ixtisoslashgan xizmatlarni taklif etadi. Ayniqsa, mikromoliya tashkilotlari kichik miqdordagi moliyaviy resurslarga ehtiyoj sezadigan aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun muqobil kreditlash imkoniyatlarini yaratadi. Lombardlar esa garov asosida qisqa muddatli moliyaviy xizmatlar ko‘rsatadi. Faktoring tashkilotlari tadbirkorlik subyektlarining debitorlik qarzlarini moliyalashtirish orqali ularning aylanma mablag‘larini boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli nobank kredit tashkilotlarini tijorat banklarining bevosita o‘rnini bosuvchi institutlar sifatida

emas, balki bank-moliya tizimini to‘ldiruvchi va moliyaviy xizmatlar bozorini diversifikatsiyalovchi tashkilotlar sifatida baholash maqsadga muvofiqdir. Ular o‘rtasidagi sog‘lom raqobat xizmatlar sifati, tezkorligi, qulayligi va mijozlar uchun taklif etiladigan shartlarning yaxshilanishiga xizmat qilishi mumkin.

Nobank kredit tashkilotlari faoliyatida raqamli texnologiyalarning o‘rni ham tobora ortib bormoqda. Markaziy bankning 2026-yil I chorak yakunlari bo‘yicha ma’lumotlariga ko‘ra, mikromoliya tashkilotlari va lombardlar tomonidan 2026-yil yanvar–mart oylarida jami 12,2 trillion so‘m kredit ajratilgan. Bu o‘tgan yilning mos davriga nisbatan ikki baravar ko‘pdir. Shuningdek, mikromoliya kreditlarining 72 foizi onlayn tarzda rasmiylashtirilgan va raqamli kreditlash hajmi 8 trillion so‘mga yetgan. 2026-yil 1-aprel holatiga ushbu sektorning jami aktivlari 14,4 trillion so‘mni tashkil etib, bir yil davomida 50 foizga o‘sgan. Aktivlar tarkibida kreditlarning ulushi 92 foizni tashkil etgan. Muammoli kreditlar ulushi esa 2,3 foiz darajasida qayd etilgan. Mazkur ko‘rsatkichlar nobank kredit tashkilotlari faoliyatida raqamli xizmatlar va masofaviy kreditlash mexanizmlari muhim o‘rin egallayotganini ko‘rsatadi. Onlayn kreditlash jarayonlarining kengayishi mijozlarning

moliyaviy xizmatlardan foydalanish vaqtini qisqartirishi va xizmatlar geografiyasini kengaytirishi mumkin. Biroq bu jarayonda qarz oluvchilarning to‘lov qobiliyatini to‘g‘ri baholash, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va kredit risklarini samarali boshqarish talab etiladi.

O‘tkazilgan tahlillar asosida nobank kredit tashkilotlari raqobatbardoshligini oshirishga ta’sir etuvchi asosiy iqtisodiy omillar quyidagicha guruhlandi: Birinchidan, moliyaviy resurslar bazasini mustahkamlash. Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish uchun ularning kapital bazasini mustahkamlash, qonunchilikda ruxsat etilgan moliyalashtirish manbalaridan samarali foydalanish va investorlar bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur. Ikkinchidan, raqamli infratuzilmani rivojlantirish. Onlayn kreditlash, avtomatlashtirilgan skoring tizimlari, elektron hujjat aylanishi va masofaviy identifikatsiya xizmatlarini kengaytirish operatsion xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligini oshirish imkonini beradi. Uchinchidan, kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish. Kredit axborot tizimlari bilan integratsiyani kuchaytirish, mijozlarning to‘lov qobiliyatini baholash va kredit portfeli sifatini doimiy monitoring qilish moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O‘zbekistonda nobank kredit tashkilotlari soni, kreditlash hajmi va raqamli xizmatlardan foydalanish ko‘rsatkichlari o‘sib borayotganini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, ularning bank-moliya tizimidagi raqobatbardoshligini yanada oshirish uchun moliyaviy resurslar bazasini mustahkamlash, xizmatlar ko‘lamini kengaytirish, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi aniqlandi.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston bank-moliya tizimida raqobatbardoshlikni oshirish, moliyaviy xizmatlar bozorini diversifikatsiyalash va aholining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda nobank kredit tashkilotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tashkilotlar tijorat banklari faoliyatini to‘ldiruvchi moliyaviy institutlar sifatida bozorning turli segmentlariga ixtisoslashgan xizmatlarni taklif etadi hamda moliyaviy vositachilik samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan statistik ma’lumotlar nobank kredit tashkilotlari sektorida ijobiy rivojlanish tendensiyalari mavjudligini ko‘rsatdi. Xususan, 2024-yil yakunida nobank kredit tashkilotlari sonining 169 tadan 193 taga yetishi, 2025-yilda mikromoliya tashkilotlari va lombardlar tomonidan ajratilgan kreditlar hajmining qariyb ikki baravar oshishi ushbu sektorning moliyaviy xizmatlar bozoridagi ishtiroki kengayib borayotganidan dalolat beradi. Shuningdek, 2026-yilning birinchi choragida kreditlash hajmining 12,2 trillion so‘mga yetishi va raqamli kreditlash xizmatlarining kengayishi nobank moliyaviy institutlarning iqtisodiy faolligi ortayotganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, nobank kredit tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy resurslar bazasining

cheklanganligi, kredit risklarini samarali boshqarish zarurati, raqamli infratuzilmani takomillashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va mijozlar huquqlarini himoya qilish kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda. Ushbu muammolarni hal etish nafaqat alohida tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini, balki butun bank-moliya tizimining raqobatbardoshligini ta’minlash uchun ham muhim hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, O‘zbekiston bank-moliya tizimida nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini oshirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Moliyaviy resurslar bazasini kengaytirish. Nobank kredit tashkilotlarining kapital salohiyatini mustahkamlash, qonunchilikda ruxsat etilgan moliyalashtirish manbalaridan foydalanish va investitsiyalarni jalb etish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

2. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Onlayn kreditlash, avtomatlashtirilgan skoring tizimlari, masofaviy identifikatsiya va elektron hujjat aylanishini rivojlantirish orqali operatsion xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlarga xizmat ko‘rsatish tezligini oshirish lozim.

3. Kichik biznesni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish. Mikromoliyalashtirish, faktoring va boshqa muqobil moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish orqali kichik tadbirkorlik subyektlarining aylanma mablag‘larga bo‘lgan ehtiyojini qondirish maqsadga muvofiq.

4. Kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish. Kredit axborot tizimlari bilan integratsiyani kuchaytirish, qarz oluvchilarning to‘lov qobiliyatini baholash va kredit portfeli sifatini doimiy monitoring qilish mexanizmlarini rivojlantirish zarur.

Umuman olganda, nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirish O‘zbekiston bank-moliya tizimida sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish va iqtisodiyotning real sektorini qo‘shimcha moliyaviy resurslar bilan ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ularning faoliyatini takomillashtirishda davlat tomonidan samarali tartibga solish, bozor mexanizmlarini rivojlantirish, raqamli innovatsiyalarni joriy etish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirilishi lozim. Mazkur chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi nobank kredit tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan birga, O‘zbekiston bank-moliya tizimining uzoq muddatli raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2022-yil 20-apreldagi O‘RQ-765-sonli “Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2025-yil 17-apreldagi O‘RQ-1058-sonli Qonuni. Nobank kredit tashkilotlari faoliyatiga oid qonunchilikka o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida.

3. Hossain S., Galbreath J., Hasan M. M., Randøy T. Does Competition Enhance the Double-Bottom-Line Performance of Microfinance Institutions? // Journal of Banking & Finance. – 2020. – Vol. 113. – Article 105765.
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Markaziy bankning 2024-yil uchun yillik hisoboti. – Toshkent, 2025.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimining asosiy ko‘rsatkichlari va kredit tashkilotlari faoliyatiga oid statistik byulleten. – 2024.
6. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi – LexUZ.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy veb-sayti – CBU.UZ.
8. Xalqaro valyuta jamg‘armasining rasmiy veb-sayti – IMF.ORG.
9. Jahon bankining rasmiy veb-sayti – WORLDBANK.ORG.